

ERKIN VOHIDOV POETIK TAFAKKURINING SHAKLLANISHIDA RUS POEZIYASI
TAJRIBALARINING O‘RNI

Sattarova Sevara Olimovna

«Oriental» universiteti katta o‘qituvchisi

O‘zbekiston Respublikasi, Samarqand

E-mail: Sevka_sso@mail.ru

Annotatsiya: maqolada E. Vohidov poetik tafakkurining shakllanishida rus poeziyasi tajribalarining o‘rni tadqiq etiladi. Tadqiqot jarayonida rus poetik an‘analari va badiiy-estetik tamoyillarining o‘zbek shoiri ijodida ijodiy o‘zlashtirilish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, poetik tafakkur masalalari doirasida “nutq madaniyati” va “til madaniyati”, “nutq madaniyati” va “nutqning to‘g‘riligi” tushunchalarining o‘zaro farqi va ilmiy talqini yoritiladi. Til madaniyati adabiy til me‘yorlari va tizimi bilan bog‘liq hodisa sifatida talqin etilsa, nutq madaniyati til birliklarining maqsadga muvofiq, ongli va estetik jihatdan asoslangan qo‘llanilishi bilan izohlanadi. Nutqning to‘g‘riligi esa nutq madaniyatining muhim, biroq uni to‘liq qamrab olmaydigan tarkibiy qismi sifatida baholanadi. Tadqiqot natijalari rus poeziyasi tajribasiga murojaat E. Vohidov poetik tafakkurining chuqurlashuvi, ifoda imkoniyatlarining kengayishi va yuksak poetik nutq madaniyatining shakllanishiga xizmat qilganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: poetik tafakkur, rus poeziyasi, E. Vohidov, nutq madaniyati, til madaniyati, nutqning to‘g‘riligi, adabiy an‘ana.

Аннотация. В статье исследуется роль опыта русской поэзии в формировании поэтического мышления Э. Вахидова. Анализируется процесс творческого освоения художественно-эстетических принципов русской поэтической традиции и их отражение в индивидуальной поэтике узбекского поэта. Особое внимание уделяется разграничению и научной интерпретации понятий «культура речи» и «культура языка», а также «культура речи» и «правильность речи». Отмечается, что культура языка связана с системой и нормами литературного языка, тогда как культура речи характеризует степень осознанного, целесообразного и эстетически оправданного использования языковых средств в конкретной коммуникативной ситуации. Правильность речи рассматривается как необходимый, но не исчерпывающий компонент культуры речи. Делается вывод о том, что обращение Э. Вахидова к опыту русской поэзии способствовало углублению его поэтического мышления, расширению выразительных возможностей поэтического языка и формированию высокой культуры поэтической речи.

Ключевые слова: поэтическое мышление, русская поэзия, Э. Вахидов, культура речи, культура языка, правильность речи, поэтическая традиция.

Abstract. The article examines the role of Russian poetry experience in the formation of E. Vakhidov’s poetic thinking. The study analyzes the creative assimilation of artistic and aesthetic principles of the Russian poetic tradition and their reflection in the individual poetics of the Uzbek poet. Special attention is paid to the distinction and scholarly interpretation of the concepts “culture of speech” and “culture of language,” as well as “culture of speech” and “speech correctness.” It is emphasized that the culture of language is associated with the system and norms of the literary

language, whereas the culture of speech reflects the conscious, purposeful, and aesthetically justified use of linguistic means in a particular communicative context. Speech correctness is considered a necessary but not exhaustive component of the culture of speech. The article concludes that E. Vakhidov's engagement with Russian poetic experience contributed to the deepening of his poetic thinking, the expansion of expressive linguistic possibilities, and the formation of a high culture of poetic speech.

Key words: poetic thinking, Russian poetry, E. Vakhidov, culture of speech, culture of language, speech correctness, poetic tradition.

Kirish.

Adabiyotshunoslikda poetik tafakkur muammosi ijodkor shaxsining badiiy dunyoqarashi, estetik qarashlari hamda milliy va jahon adabiy an'analari bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etiladi. Har bir yirik ijodkor poetik tafakkurining shakllanishida o'z milliy adabiy muhitidan tashqari, boshqa xalqlar adabiyoti tajribalarining ham muayyan darajada ta'siri kuzatiladi. Shu ma'noda, o'zbek she'riyatining yirik namoyandasi Erkin Vohidov ijodida rus poeziyasi an'analari va badiiy-estetik tajribalarining o'rni alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. E. Vohidov poetik tafakkurining shakllanish jarayoni faqat milliy she'riyat an'analari doirasida emas, balki rus mumtoz va zamonaviy poeziyasi bilan ijodiy muloqot kontekstida ham kechgan [1]. Shoir rus poeziyasining janr xususiyatlari, obrazlar tizimi, falsafiy mushohada uslubi va poetik ifoda imkoniyatlarini ijodiy o'zlashtirgan holda, ularni o'zbek she'riy tafakkuri bilan uyg'unlashtira oldi. Bu jarayon shoir poetik nutqining boyishi, mazmun va shakl uyg'unligining takomillashuvi hamda badiiy ifodaning estetik darajasini yuksaltirishga xizmat qildi.

Mazkur masala bilan bog'liq holda nutq madaniyati, til madaniyati va nutqning to'g'riligi tushunchalarini ilmiy jihatdan farqlash muhim ahamiyatga ega. Chunki poetik tafakkur nafaqat g'oyaviy mazmun, balki til vositalarining ongli, me'yoriy va estetik qo'llanilishi bilan ham belgilanadi. Til madaniyati adabiy til me'yorlari va tizimi bilan bog'liq bo'lsa, nutq madaniyati ushbu vositalarning kommunikativ vaziyatga mos, maqsadga muvofiq va badiiy jihatdan asoslangan tarzda qo'llanilishini ifodalaydi. Nutqning to'g'riligi esa nutq madaniyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uni to'liq qamrab olmaydi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada E. Vohidov poetik tafakkurining shakllanishida rus poeziyasi tajribalarining o'rni hamda "nutq madaniyati", "til madaniyati" va "nutqning to'g'riligi" tushunchalarining o'zaro munosabati ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot doirasida rus poeziyasi an'analari va ularning badiiy-estetik tamoyillari E. Vohidov ijodida qanday aks etgani, shoirning poetik nutqi va obrazlar tizimiga qaysi jihatlari bilan ta'sir ko'rsatgani aniqlanadi. Bu jarayonda rus poeziyasi tajribasi faqat uslubiy taqlid darajasida emas, balki ijodiy sintez sifatida o'rganiladi [2].

Shuningdek, maqolada "til madaniyati" tushunchasi adabiy til me'yorlari va tizimiga, "nutq madaniyati" esa mazmunli va maqsadga muvofiq kommunikativ faoliyatga bog'liq hodisa sifatida talqin etiladi. Nutqning to'g'riligi esa normativ jihatdan to'g'ri bo'lishni anglatib, nutq madaniyatining zaruriy, ammo uni to'liq qamrab olmaydigan komponenti sifatida ko'rib chiqiladi. Bu nuqtai nazar poetik matn tahlilida muhim bo'lib, shoirning til va nutq imkoniyatlarini estetik-ijtimoiy kontekstda baholashga imkon beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Poetik tafakkur va adabiyotlararo aloqalar masalasi jahon va milliy adabiyotshunoslikda dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida tadqiq etilgan. M. Baxtin, Yu. Lotman, V. Jirmunskiy kabi

olimlarning ilmiy qarashlarida badiiy tafakkur, poetika va adabiy ta'sir masalalari nazariy jihatdan asoslab berilgan [3]. Mazkur tadqiqotlar boshqa adabiy an'analarning milliy adabiyot rivojiga ta'sirini o'rganishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek adabiyotshunosligida poetik tafakkurning shakllanishi va badiiy til muammolari N. Karimov, U. Normatov, B. Nazarov tadqiqotlarida yoritilgan [4]. Ushbu ishlarda XX asr o'zbek poeziyasining poetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Erkin Vohidov ijodi ko'proq uning milliy o'ziga xosligi, falsafiy va fuqarolik lirikasining xususiyatlari nuqtai nazaridan o'rganilgan bo'lib, rus poeziyasi tajribalarining uning poetik tafakkuri shakllanishiga ta'siri alohida va tizimli tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha yoritilmagan. Nutq madaniyati, til madaniyati va nutqning to'g'riligi tushunchalari esa V. Vinogradov, L. Skvortsov, G. Solganik kabi tilshunos olimlar tomonidan ilmiy jihatdan izohlangan [5]. Biroq ushbu tushunchalar ko'proq lingvistik nuqtai nazardan o'rganilib, poetik tafakkur tahliliga kamroq jalb etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tipologik, struktural-semantik va kontekstual tahlil metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik metod rus poeziyasi va Erkin Vohidov ijodidagi poetik tamoyillarni solishtirish imkonini berdi. Struktural-semantik tahlil she'riy matnlardagi obrazlar tizimi, poetik til va ifoda vositalarini aniqlashda qo'llanildi. Kontekstual metod esa badiiy matnlarni keng adabiy-madaniy muhitda talqin etishga xizmat qildi [7]. Shuningdek, tadqiqotda lingvopoetik va stilistik tahlil unsurlaridan foydalanilib, til madaniyati, nutq madaniyati va nutqning to'g'riligi kategoriyalari Erkin Vohidov poetik amaliyoti bilan bog'liq holda o'rganildi.

Natija va muhokamalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Erkin Vohidov ijodida rus poeziyasi tajribalariga murojaat qilish taqlidiy emas, balki ijodiy xarakterga ega bo'lgan. Shoir she'rlarida rus poeziyasiga xos falsafiy mushohada, obrazlarning ramziy ifodasi va intonatsion rang-baranglik unsurlari kuzatiladi. Ushbu jihatlar milliy poetik an'analar bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi.

Shoir poetik nutqining aniqligi, ifoda vositalarining boyligi va estetik mukammalligi yuksak nutq madaniyatidan dalolat beradi. Bu jarayonda til madaniyati adabiy me'yorlarga rioya etishda namoyon bo'lsa, nutq madaniyati poetik maqsadga muvofiq va badiiy asoslangan ifodada aks etadi. Nutqning to'g'riligi esa poetik nutq madaniyatining zaruriy, ammo uni to'liq ifodalab bermaydigan tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Chunki she'riy matnda normativ to'g'rilikdan tashqari, obrazlilik, badiiy stilizatsiya, ritm va intonatsion ohang ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli poetik nutq madaniyati doirasida tilning me'yoriy to'g'riligi san'at maqsadiga mos ravishda moslashtirilishi mumkin, bu esa nutqning estetik jihatdan boyishiga xizmat qiladi.

Xulosalar va takliflar. O'tkazilgan tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, rus poeziyasi Erkin Vohidov poetik tafakkurining shakllanishida muhim omillardan biri bo'lgan. Rus poetik an'analarning ijodiy o'zlashtirilishi shoir individual poetikasining boyishiga va yuksak poetik nutq madaniyatining qaror topishiga xizmat qilgan. Shuningdek, "til madaniyati", "nutq madaniyati" va "nutqning to'g'riligi" tushunchalarini farqlash poetik matn tahlilida muhim metodologik ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Kelgusida Erkin Vohidov ijodini qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan yanada chuqurroq tadqiq etish, shuningdek, adabiyotshunoslik va tilshunoslik integratsiyasi asosida yangi izlanishlar olib borish maqsadga muvofiqdir [8]. Tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish maqsadida rus poeziyasi tajribasini o'zbek poeziyasi kontekstida tahlil etishga qaratilgan o'quv-uslubiy materiallar ishlab chiqish tavsiya etiladi. Bu esa talabalar va yosh tadqiqotchilarda poetik tafakkur hamda til madaniyati tushunchalarini chuqyroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – Москва, 1979. – С. 45–62.
2. Виноградов В. В. О языке художественной литературы. Москва, 1980. – С. 112–130.
3. Жирмунский В. М. **Теория литературы. Поэтика.** – Ленинград, 1977. – С. 78–95.
4. Лотман Ю. М. **Анализ поэтического текста.** – Ленинград, 1972. – С. 56–73.
5. Normatov U. *XX asr o'zbek adabiyoti poetikasi.* –Toshkent, 2006. –**В. 101–118.**
6. Nazarov V. *Zamonaviy o'zbek poeziyasi.* –Toshkent, 2010. –**В. 64–82.**
7. Скворцов Л. И. Культура речи. – Москва, 1980. – С. 23–41.
8. Vohidov E. *Tanlangan asarlar.* –Toshkent, 2015. –**В. 15–30.**

